

Stanisława Włoch*

System edukacji w Szwecji

Edukacja jest wielką nadzieją współczesności i przyszłości, ale jej postęp narażony jest na wiele zagrożeń i wewnętrznych sprzeczności. Globalizacja, Europa bez granic, osiągnięcia naukowe oraz szybkie przeobrażenia i zmiany w świecie wymagają innego spojrzenia na rozwój jednostki, stąd nowe wyzwania przed edukacją – kształtowanie nowego modelu człowieka kierującego się wartościami humanistycznymi i kompetencjami. Unia Europejska sytuuje zadania w zakresie edukacji w szerokim kontekście polityki integracyjnej, którą zamierza realizować poprzez zacieśnienie więzów ekonomicznych, politycznych, kulturowych¹.

Kraje należące do Unii Europejskiej poszukują innowacyjnych rozwiązań pedagogicznych stymulujących rozwój osobowości dzieci i młodzieży, bowiem dostrzega się w nich rezerwy niewykorzystanych możliwości uczenia się, twórczego i kreatywnego rozwoju, przygotowania do przyszłych ról zawodowych oraz kładzie się znaczny nacisk na jakość kształcenia i wychowania.

Jednym z lepiej funkcjonujących systemów edukacji w Europie jest system szwedzki, który został uznany za najbardziej efektywny.

Ogólne założenia systemu szkolnictwa

System edukacji w Szwecji opiera się na zasadzie dostępności kształcenia dla wszystkich, niezależnie od pochodzenia etnicznego, społecznego czy miejsca zamieszkania. Organizacją kształcenia w Szwecji zajmuje się państwo i rząd, które określają za pomocą ustaw, zarządzeń, programów szkolnych kierunki i zasady działalności edukacyjnej, wyznaczając cele ogólnonarodowe. Rząd i Ministerstwo kierują się zasadą zarządzania przez cele, odpowiadają całościowo za edukację i określają ramy kształcenia na wszystkich poziomach, natomiast za organizację i kontrolę działalności edukacyjnej odpowiadają gminy, które powołują komitety zajmujące się

* dr; Uniwersytet Opolski.

¹ W. Rabczuk, *Polityka edukacyjna Unii Europejskiej na tle przemian w szkolnictwie krajów członkowskich*, Warszawa 1994, s. 172.

sprawami oświaty. Ich głównym zadaniem jest czuwanie nad tym, by szkoły realizowały centralnie określone wytyczne. Zadaniem gmin jest również wyznaczanie planu pracy szkół. Centralnym organem koordynującym funkcjonowanie systemu szkolnego w Szwecji jest Państwowa Agencja ds. Edukacji, która jest odpowiedzialna za kontrolę i ocenę kształcenia. Poza celami i strategiami przyjętymi przez parlament i rząd każda gmina może decydować o organizacji szkół.

Gmina opracowuje plan edukacji, który zawiera informacje o sposobie finansowania, organizacji i rozwoju nauczania i wychowania, a także jego oceny. Dyrektor każdej szkoły ma za zadanie sporządzenie planu pracy szkoły w oparciu o cele państwowe, program nauki i plan edukacji danej gminy. Przy jego tworzeniu dyrektorzy zobowiązani są do współpracy z nauczycielami i innymi pracownikami.

W Szwecji powołane są 2 państwowe Agencje:

- Państwowa Agencja ds. Rozwoju Szkół, której zadaniem jest wspieranie szkoły w celu poprawy jakości i warunków kształcenia, rozwoju kompetencji nauczycieli, stosowania technologii informacyjno-komunikacyjnych w edukacji; odpowiada również za realizację krajowego programu liderów szkolnych;
- Państwowa Agencja ds. Szkolnictwa Wyższego, której zadaniem jest współpraca międzynarodowa oraz praca ze studentami.

Zadaniem Ministerstwa Edukacji jest rozwijanie, ocenianie, sprawdzanie i nadzór nad państwowymi szkołami w Szwecji, które zobowiązane jest co trzy lata przedstawiać parlamentowi i rządowi całościowy raport o szwedzkim szkolnictwie. Raport ten jest podstawą krajowego planu rozwoju szkolnictwa. Równolegle Ministerstwo Edukacji nadzoruje respektowanie praw każdego ucznia i przestrzeganie zarządzeń i ustaw o szkolnictwie.

Obowiązek finansowania działalności placówek oświatowych spoczywa na państwie. Władze centralne przekazują do gmin lokalnych ogólną pulę środków finansowych, a władze lokalne samodzielnie decydują o ich podziale na potrzeby oświaty. Nauka w szkołach państwowych jest bezpłatna. Podstawowe materiały dydaktyczne, w tym podręczniki szkolne, obiady w szkole, opieka medyczna, transport do szkoły i wiele innych świadczeń uczniowie otrzymują bezpłatnie. W ostatnich latach wprowadzono wiele reform, wzrosła liczba studentów, na oświatę zwiększono finanse.

Podjęmowane zmiany mają wspomagać program „uczenia się przez całe życie” i podnosić efekty na wszystkich poziomach kształcenia. Ustawa z 2006 roku gwarantuje dzieciom i młodzieży dostęp do edukacji na równych prawach, a głównym jej zadaniem jest wyposażenie uczniów w wiedzę i zdolności, dążenie do harmonijnego rozwoju, wychowania pełnoprawnego obywatela odpowiedzialnego za siebie, innych i własny kraj.

W sytuacji następujących w świecie zmian Szwecja stara się wzmacniać ideę uczenia się przez całe życie. Istotnymi celami rządu szwedzkiego są: bezpłatne kształcenie i stwarzanie możliwości podejmowania nauki, podnoszenia kwalifikacji poprzez różne formy edukacji organizowane przez rząd i władze gminy. W Szwecji system „uczenia się przez całe życie” obejmuje zarówno system formalnego kształcenia – od edukacji przedszkolnej do studiów wyższych – jak i różne formy kształcenia w miejscu pracy. Podstawą uczenia się przez całe życie musi być stworzenie każdemu

człowiekowi warunków do zdobywania wiedzy, kompetencji oraz rozwijanie postaw prospołecznych, kulturowych i moralnych. W edukacji szwedzkiej idea uczenia się przez całe życie jest wyraźna już od wielu lat i znajduje swój wyraz na wszystkich szczeblach systemu oświatowego.

Organizacja szkolnictwa w Szwecji

Szwedzki system szkolny w XX wieku przechodził liczne przeobrażenia. Parlament w 1950 roku uchwalił wprowadzenie dziewięcioletniej szkoły podstawowej, zamiast istniejącej dotąd rozgałęzionej sieci szkół różnego typu, jak szkoły elementarne, szkoły uzupełniające, państwowe miejskie szkoły średnie niższego i średniego szczebla. Obowiązkiem szkolnym objęte są dzieci w wieku od 6/7 do 16 lat. Pierwszym etapem obowiązkowego kształcenia jest 9-letnia szkoła podstawowa (*Grand-Skolan*), która obejmuje trzy szczeble kształcenia: niższy (*logstadiet*) klasy I-III, średni (*mellanstadiet*) klasy IV-VII, wyższy (*högstadiet*) klasy VII-IX.

Rok szkolny trwa około 40 tygodni, dzieli się na 2 semestry, a terminy rozpoczęcia i zakończenia ustalają poszczególne gminy. Szkoła podstawowa kończy się egzaminem, który obejmuje: język szwedzki, język angielski i matematykę. Na świadectwie końcowym zamieszczone są wyniki ze wszystkich przedmiotów oraz oceny z egzaminów.

W Szwecji formy oceniania daleko odbiegają od polskiego systemu, bowiem do klasy VIII nie wystawia się żadnych ocen cyfrowych, lecz prowadzi się tzw. ocenę ciągłą. Dopiero od klas V-IX na zakończenie danego roku szkolnego przeprowadza się ogólnokrajowe sprawdziany z języka szwedzkiego, angielskiego i matematyki, które są sprawdzianami nieobowiązkowymi. Decydują o nich gminy i dyrektorzy szkół.

Obowiązkowy sprawdzian przeprowadza się w klasie IX-tej. W Szwecji obowiązują trzy główne stopnie oceniania, które wystawia się od VIII klasy szkoły podstawowej i obejmują następującą skalę: zaliczony z wyróżnieniem (VG), zaliczony ze specjalnym wyróżnieniem (MVG), zaliczony (G). Jeżeli uczeń nie zaliczy danego sprawdzianu otrzymuje wpis „brak podstaw do oceny” (XXX) lub „brak zaliczenia” (IG).

W Szwecji nie istnieją ogólnokrajowe zarządzenia dotyczące liczebności klas. Decyzję w tej sprawie podejmują gminy i szkoły. W klasach I-III zajęcia ze wszystkich przedmiotów prowadzi 1 nauczyciel, z wyjątkiem wychowania muzycznego, fizycznego i edukacji zdrowotnej. Od klasy IV uczą specjaliści poszczególnych przedmiotów.

Szkoła średnia

Kolejnym szczeblem kształcenia w Szwecji jest szkoła średnia, która trwa trzy lata i ma charakter indywidualny. Na tym etapie kształcenia obowiązuje kilkanaście programów profilowanych, gdzie większość z nich ma charakter zawodowy. Uczeń ma prawo wyboru przedmiotów w ramach określonej specjalności czy realizowanego programu, które dzielą się na cztery podstawowe typy:

- kursy obowiązkowe – które uczeń musi zaliczyć;
- przedmioty dodatkowe na danym kierunku, które również uczeń powinien zaliczyć;
- kursy indywidualne – uczeń wybiera sam, zgodnie ze swoimi zainteresowaniami (II lub III rok);
- kursy odpowiadające danej specjalności, przedmioty obowiązkowe w ramach danej specjalności.

Przedmioty podstawowe stanowią jedną trzecią programu kształcenia. Pozostałe godziny są przeznaczone na przedmioty wybierane indywidualnie przez uczniów oraz specyficzne dla danego programu.

Na szczęblu kształcenia szkoły średniej istnieje 17 programów, z których 14 ma profil zawodowy. Ogólnokrajowe programy, jak i specjalnie zaprojektowane programy narodowe zapewniają ogólne wykształcenie i ubieganie się o przyjęcie na studia. Wspólnymi przedmiotami we wszystkich programach są: język szwedzki, język angielski, drugi język obcy, matematyka, religia, wychowanie obywatelskie, przedmioty ścisłe i przyrodnicze, wychowanie fizyczne, edukacja zdrowotna i zajęcia artystyczne.

Świadectwo ukończenia szkoły średniej zawiera oceny ze wszystkich przedmiotów kończących się zaliczeniami. Warunkiem jego otrzymania jest też zdanie testów z języka szwedzkiego, angielskiego i matematyki.

Do szkoły średniej można uczęszczać aż do czasu ukończenia 20. roku życia. Nauka jest bezpłatna. Gminy zapewniają uczniom 2 posiłki dziennie, bezpłatne środki dydaktyczne oraz tzw. zasiłek na przejazd i naukę.

Szkolnictwo wyższe

Szwecja posiada bogate tradycje w zakresie szkolnictwa wyższego. Obecnie funkcjonuje 49 szkół wyższych (w tym 12 prywatnych), 16 kolegiów uniwersyteckich (w tym Sztokholmski Instytut Edukacji oraz Sztokholmskie Kolegium Uniwersyteckie Wychowania Fizycznego i Sportu; funkcjonuje także jedno Kolegium kształcące w dziedzinie nauk zdrowotnych). Najstarszą i zarazem największą uczelnią państwową jest Uniwersytet w Uppsali, założony w 1477 roku. Natomiast do wyróżniających się uczelni należy Kolegium Uniwersyteckie w Jönköping.

Warunkiem przyjęcia na studia jest ukończenie szkoły średniej co najmniej na ocenę „zaliczony”. O przyjęciu decyduje również doświadczenie zawodowe – kryteria, takie jak: ukończony 25. rok życia, 4-letni staż pracy zawodowej oraz znajomość języka szwedzkiego i angielskiego na poziomie wymagań szkoły średniej. Niektóre uczelnie przeprowadzają sprawdzian zdolności, kompetencji i doświadczenia zawodowego. Poszczególne uczelnie same decydują o przyjęciu kandydatów na studia.

Absolwenci szkół wyższych otrzymują dwa rodzaje tytułów: trzy tytuły ogólne i około 50 tytułów zawodowych. Ogólnymi tytułami są: dyplomowany (po 2-letnich studiach), licencjat/inżynier (po 3 latach studiów) i magister (po 4-letnich studiach jednolitych lub po studiach rocznych – w przypadku studentów, którzy posiadają już

tytuł odpowiadający co najmniej 120 punktom). Tytuły zawodowe przyznaje się po ukończeniu studiów o różnej długości kształcenia (od 2 do 5,5 lat), przygotowujących do wykonywania określonych zawodów.

W czasie studiów za naukę przyznawane są punkty. Za każdy tydzień nauki student otrzymuje punkty, od których zależy ukończenie studiów i uzyskanie kwalifikacji zawodowych. Na przykład, aby ukończyć kolegium uniwersyteckie, należy zaliczyć 80 punktów, aby uzyskać stopień magistra wymagana jest ilość 160 punktów.

Studia na poziomie wyższym mają charakter otwarty, tj. każda jednostka niezależnie od wieku ma możliwość powrotu na przerwane studia. Kształcenie jest szeroko dostępne dzięki elastycznej organizacji studiów (studia wieczorowe, studia w niepełnym wymiarze, kształcenie na odległość). Już w 1999 roku utworzono Szwedzki Instytut Kształcenia na Odległość, który prowadzi działalność badawczo-rozwojową w zakresie wykorzystania technologii.

Władze szwedzkie wprowadzają nowe rozporządzenia w zakresie dostosowania szkolnictwa wyższego do trendów światowych, w celu tworzenia edukacji bardziej atrakcyjnej i otwartej na współpracę międzynarodową oraz dostosowania się do strategii bolońskiej. Kadra nauczycielska w szkolnictwie wyższym podzielona jest na cztery kategorie: profesorowie, wykładowcy, młodszy wykładowcy i asystenci naukowcy. Od 1 stycznia 2002 r. wprowadzono stanowisko starszego wykładowcy pomocniczego. Od trzech pierwszych wymaga się co najmniej doktoratu, a od młodszych wykładowców co najmniej licencjata lub magistra. Do pracy przyjmowana jest kadra uzdolniona, posiadająca odpowiednie predyspozycje osobowościowe i kompetencje. Kandydaci na stanowiska wykładowców i młodszych wykładowców muszą mieć przygotowanie pedagogiczne.

Kształcenie dorosłych

W systemie szwedzkim znaczącą rolę przypisuje się kształceniu osób dorosłych. System kształcenia dorosłych ma określone cele i zadania. Wyróżnia się w nim 3 komponenty:

- edukacja podstawowa dla dorosłych – funkcjonują państwowe szkoły dla dorosłych, kształcenie na odległość, nauka języka szwedzkiego dla imigrantów, kształcenie prowadzone przez gminy dla dorosłych i kształcenie prowadzone przez gminy dla dorosłych z upośledzeniami utrudniającymi naukę;
- policealne kształcenie zawodowe na poziomie zaawansowanym prowadzone przez szkoły kształcenia, szkoły uzupełniające, szkoły zawodowe zgodnie z potrzebami rynku pracy;
- edukacja powszechna w formie uniwersytetów ludowych.

W ramach koncepcji uczenia się przez całe życie wdrożane zostały cztery projekty: program kształcenia dorosłych, kształcenie zawodowe na poziomie zaawansowanym, walidacja wiedzy i umiejętności dorosłych, kształcenie na odległość dla dorosłych.

Zadania i cele edukacji w Szwecji

Głównym zadaniem systemu szkolnictwa w Szwecji od przedszkola do dorosłości jest stymulowanie, wspieranie wielowymiarowej osobowości każdej jednostki oraz wdrażanie ucznia do życia społecznego. Szkoła szwedzka nie tylko uczy, ale i wychowuje. W procesie uczenia szczególną uwagę zwraca się na zasady społeczne i etyczne. Zadaniem szkoły nie jest uczenie czy wychowywanie według określonego wzorca. Każda szkoła dąży do tego, aby uczniowie byli tolerancyjni, samodzielni i odpowiedzialni za podejmowane zadania, respektowali różnice i poglądy ludzi żyjących w szwedzkim społeczeństwie. W koncepcji kształcenia przyjęto niepodważalne zasady, które rozwijają postawy obywatelskie i prospołeczne, a do najważniejszych należą: wszyscy ludzie są równi, ludzie mogą mieć różne poglądy i zwyczaje, ludzie powinni sobie wzajemnie pomagać, nikt nie ma prawa krzywdzić drugiego człowieka, silniejszy pomaga słabszemu, należy okazywać szczególną pomoc grupom ludzi mających specjalne trudności.

Zadaniem szkoły podstawowej 9-letniej jest wyposażenie uczniów w wiadomości i sprawności podstawowe, wiadomości codzienne, które ułatwią jednostce znalezienie właściwego miejsca w społeczeństwie oraz wiadomości praktyczne – niezbędne w życiu rodzinnym i zawodowym. Szczególną uwagę przywiązuje się do wiedzy i kompetencji w zakresie następujących problemów: gospodarowanie zasobami ziemi; zagrażające kryzysy; współpraca między krajami; problem wojny i pokoju; wydawanie państwowych pieniędzy; przedsiębiorstwa; gminy; ludzie – oszczędzanie; znaczenie technik i nauk przyrodniczych we współczesnym świecie; problemy życia – samotność, poczucie wspólnoty, sens życia, życie i śmierć, przemoc i agresja, rola kultury, nauki, literatury, teatru; ochrona środowiska; przepisy prawne i ich przestrzeganie, bezpieczeństwo, przepisy drogowe – kultura jazdy; praca – jak się pracę traci i zdobywa, czym jest dla człowieka; nadużywanie alkoholu, narkotyków i innych substancji dla zdrowia, zdrowie i jego znaczenie, profilaktyka.

W klasach I-III program obejmuje następujące przedmioty: język szwedzki, angielski, matematykę, sport, muzykę, prace ręczne, gospodarstwo domowe i przedmioty ogólnokształcące, które obejmują przedmioty społeczne i przyrodnicze (najbliższe środowisko przyrodnicze, społeczne, kulturowe i techniczne).

Te same przedmioty są w programie klas stopnia średniego – rozszerza się zakres przedmiotów ogólnokształcących: geografia, historia, religia, biologia, fizyka, chemia, technika, nauka o społeczeństwie. W klasach VII-IX wprowadza się, oprócz wymienionych, przedmioty: opieka nad dzieckiem oraz dodatkowy przedmiot, którego wyboru dokonuje uczeń spośród następujących: język obcy, ekonomia, sztuka lub rzemiosła artystyczne, opieka zdrowotna i higiena, budownictwo, kultura ludowa, ochrona środowiska, redagowanie gazety. Przedmioty do wyboru ustala gmina i szkoła.

W szkołach szwedzkich oprócz przedmiotów obowiązkowych organizowane są kursy i zajęcia według zainteresowań uczniów. Są to tzw. studia tematyczne i zajęcia dowolne. Istnieje wiele form studiów tematycznych oraz wiele dziedzin, które mogą stanowić przedmiot realizacji. Studia tematyczne prowadzone są we wszystkich klasach szkoły podstawowej i średniej. W klasach VII-IX zajmują przeciętnie 4 godziny tygodniowo.

Oprócz studiów tematycznych organizowane są tzw. zajęcia dowolne, takie jak: sport, zajęcia artystyczne różnego rodzaju. Znaczna liczba uczniów klas starszych podejmuje zajęcia związane z działalnością humanistyczną, społeczną, a nawet polityczną. Zajęcia dowolne odbywają się obowiązkowo raz lub 2 razy w tygodniu.

W systemie kształcenia przewiduje się tzw. praktyczną orientację zawodową, która realizowana jest poprzez wizyty studyjne w różnych zakładach pracy. Jest to poznanie różnych zawodów, których znajomość w przyszłości może mieć wpływ na dokonanie wyboru szkoły średniej zawodowej. Zajęcia studyjne prowadzą specjaliści danego zawodu.

W procesie kształcenia występuje pluralizacja i indywidualizacja. Kładzie się nacisk na dostosowanie treści i metod do możliwości rozwojowych, zainteresowań, zdolności oraz aktywności uczniów. Uczniowie zdobywają wiedzę z różnych źródeł, a nie tylko z podręcznika. W celu przygotowania się do lekcji, poszukują wiedzy w encyklopediach, internecie, literaturze itp. Wymaga się od nich samodzielnego zdobywania wiedzy i rozwiązywania problemów. Lekcja ma charakter dyskusyjny – uczniowie na podstawie zdobytej wiedzy przedstawiają problemy, treści w zakresie danego tematu.

Uczniowie zdobywają wiedzę bezpośrednio i pośrednio. Eva Johansson twierdzi, że życie ucznia jest wplątane w świat społeczno-przyrodniczy, który jest interaktywną całością². Dziecko żyje w określonym świecie, gdzie istnieje nierozzerwalna relacja pomiędzy podmiotem a rzeczywistością społeczno-kulturową. Jednym z głównych zadań procesu edukacji jest stwarzanie sytuacji umożliwiających relacje pomiędzy uczniem a środowiskiem, które pozwolą na bezpośrednie zdobywanie wiedzy oraz wzajemne, dialektyczne oddziaływanie na rozwój jednostki. „Gdy mówi się coś o dziecku/uczniu, mówi się również coś o sytuacji i środowisku”³. Uczeń i otoczenie, podmiot i przedmiot nie są postrzegane jako oddzielne wartości, lecz są ze sobą powiązane. Nigdy nie mogą być widziane, słyszane czy rozumiane poza społeczną sytuacją i przestrzenią edukacyjną⁴.

Istotną rolę w procesie kształcenia odgrywają doświadczenia i doświadczanie świata. Każde doświadczenie pozostawia ślad w umyśle ucznia i przyczynia się do jego rozwoju.

Feldman, Pramling i Samuelsson twierdzą, że różny poziom rozwoju ucznia zależy od ich doświadczeń zdobytych w środowisku rodzinnym, lokalnym i szkolnym. Uczeń zdobywa wiedzę i rozwija swój potencjał intelektualny i emocjonalny w działaniu i przez działanie, w którym kreuje siebie, doświadcza, staje się aktywny i autonomiczny, dokonuje wyboru, preferuje i urzeczywistnia własne umiejętności i wiedzę. Aby uczeń miał możliwości uczenia się poprzez działanie, w szkołach szwedzkich funkcjonują nowoczesnie wyposażone pracownie: mechaniczna, elektryczna, stolarska, ślusarska, plastyczna, krawiecko-hafciarska, gospodarstwa domowego itp. w zależności od potrzeb gminy.

System edukacji w Szwecji oparty jest na podstawowych, demokratycznych systemach wartości, takich jak: nienaruszalność życia ludzkiego, wolność, intymność jednostki, solidarność z osobami słabszymi, odpowiedzialność, równość oraz wartości

² E. Johansson, *Etik i små barns värld. Om värld och normer bland de yngsta barnen i förskolan*, Göteborg 1999, s. 62.

³ Tamże, s. 62.

⁴ Za: E. Nordin-Hultman, *Pedagogiska miljöer och barns subjektskapande*, Stockholm 2004, s. 183.

etyczne. Rosnąca ruchliwość ponad granicami narodowymi stwarza różnorodność w szkole, która daje uczniom możliwość ugruntowania szacunku i poszanowania dla każdego człowieka niezależnie od jego pochodzenia. W szkołach szwedzkich lokalna historia, kultura i tradycja staje się częścią procesu kształcenia.

Zadaniem szkoły jest rozwijanie i tworzenie własnej kultury, jak i przekazywanie dziedzictwa kulturowego – wartości, tradycji i historii, języka i wiedzy z pokolenia na pokolenie. Świadomość własnej kultury oraz uczestnictwa w kulturze przyczynia się do zrozumienia wartości innych ludzi, żyjących w odmiennej kulturze, poszukiwania sensu życia oraz do rozwijania wartości własnych, niezbędnych w życiu dorosłym.

Kształcenie nauczycieli w Szwecji

Kształcenie nauczycieli w Szwecji jest różnorodne i ma miejsce zarówno w uniwersytetach, wyższych szkołach nauczycielskich, jak i w instytutach. Kształcenie nauczycieli ma wyraźny kształt zawodowy oraz jest nacechowane socjalizacją kulturową. Kładzie się duży nacisk na wyposażenie studenta w wiedzę o związkach i zależnościach pomiędzy naturalnym rozwojem a środowiskiem, w jakim żyje człowiek, wiedzę pedagogiczno-psychologiczną, na bazie której student nabywa solidne podstawy i umiejętności pedagogiczne służące do dalszego zgłębiania problemów edukacyjnych i własnego samorozwoju. Duży nacisk w kształceniu nauczycieli kładzie się na rozwijanie refleksji pedagogicznej i twórczego myślenia każdego indywidualnego studenta. Proces kształcenia jest kompleksową formą i ujmuje się go w ścisłym związku z otaczającą rzeczywistością społeczno-kulturową i jej przemianami oraz ściśle wiąże się z badaniami i z rozwojem naukowym. W szwedzkim modelu kształcenia nauczycieli eksponuje się praktycyzm, holistyczność wiedzy, dążenie do pogłębiania i rozumienia świata, samodzielność polegającą na tworzeniu własnych metod pracy, jak i osobistą odpowiedzialność za podejmowane działania. Celem tego rodzaju kształcenia jest rozwijanie świadomości „bycia nauczycielem”.

Holistyczność polega na integracji treści z poszczególnych przedmiotów. Do wiodących przedmiotów zalicza się przedmioty pedagogiczno-psychologiczne, pedagogikę specjalną, język szwedzki, język angielski i matematykę. Program zawiera bardzo duży i zróżnicowany blok praktyk pedagogicznych, które przeplatają okresy uczenia się teorii. Jest to podstawa do interpretowania osobistych doświadczeń, zdobytej wiedzy służącej praktyce, co pozwala studentowi na zmianę i opanowanie umiejętności dydaktycznych oraz prawidłową interpretację doświadczeń praktycznych i wiązanie ich z myśleniem teoretycznym. Program praktyk jest niezwykle precyzyjnie rozplanowany i skrupulatnie realizowany, co wskazuje na całościowe i kompleksowe kształcenie nauczycieli. Kompetencje praktyczne stanowią podstawę selekcji do zawodu prowadzonej w okresie studiów. W każdym semestrze student zalicza jednotygodniową lub kilkutygodniową praktykę, podczas której wykorzystuje wiedzę teoretyczną do organizowania procesu dydaktycznego, za który jest w pełni odpowiedzialny.

W kształceniu nauczycieli dużo miejsca poświęca się na przygotowanie do realizacji zadań wychowawczych i współpracy ze środowiskiem. Nie chodzi tu o przekazanie „suchej” wiedzy, teorii wychowania, lecz rozwijanie kompetencji wychowawczych – rozwiązywanie konfliktów w klasie, stymulowanie postaw prospołecznych itp. oraz umiejętne ich wykorzystanie w praktyce.

W kształceniu nauczycieli występują składniki zawodowej, niezbędnej w praktyce wiedzy: wiedza o własnej szkole, wiedza o uczniach, wiedza dotycząca nauczyciela (kim jest?, jaki powinien być?), wiedza o meritum i metodach nauczania⁵.

Szczegółowy system kształcenia nauczycieli zostanie ukazany na przykładzie modelu wypracowanego przez Wyższą Szkołę Kształcenia Nauczycieli i Komunikowania przy Uniwersytecie Jönköping.

Kształcenie jest profilem zawodowym z obowiązującą strukturą kursów, które sukcesywnie przygotowują do wyzwań i wymagań pracy nauczycielskiej. Uczelnia posiada trzy kierunki kształcenia: kształcenie nauczycieli do szkół podstawowych, pedagogika czasu wolnego, pedagogika dziecięca i młodzieżowa.

Kierunek kształcenia nauczycieli do szkół podstawowych znajduje się w programie wielu szwedzkich uczelni. Studia kończy się egzaminem zawodowym, jednak istnieją różnice w realizowanych programach. Program obejmuje dwa zasadnicze kursy: matematyczno-przyrodniczy i język szwedzki z orientacją w społeczeństwie. Wyboru kursu dokonuje się w chwili składania podania na studia. Do znaczących przedmiotów należą: pedagogika, psychologia, metodyka i praktyka, które realizowane są przez cały okres studiów. Dodatkowo do programu zakwalifikowane są takie przedmioty, jak: nauka o społeczeństwie i świecie współczesnym, przyroda, plastyka, języki obce, literatura, drama, muzyka, ruch. Zajęcia z poszczególnych kursów kończą się pracą egzaminacyjną.

Kształcenie obejmuje 8 kursów obowiązkowych i trzy dodatkowe, które dają możliwość uzyskania większej ilości punktów. Treść dodatkowych kursów ściśle powiązana jest z pracą z dziećmi w danym wieku. Wpływa na pogłębienie wykształcenia teoretycznego i praktycznego.

Kurs 1 i 2 koncentruje się na zadaniach związanych z przygotowaniem studentów do pracy naukowej, dydaktycznej i praktycznej. Student otrzymuje szczegółowe informacje o programie, prawach i obowiązkach, formach pracy studiów szkoły wyższej oraz wprowadzenie do zagadnień teoretyczno-praktycznych z zakresu pedagogiki, psychologii, metodyki i praktyki. W programie kursu 2 obowiązuje 8-tygodniowa praktyka oraz tzw. studia w terenie. Treści tematyczne kursu 3 i 4 koncentrują się wokół problemów dotyczących rozwoju dziecka, jego sposobach uczenia się oraz przyrody i środowiska. Główny nacisk w realizacji tego kursu położony jest na wychowanie środowiskowe i ekologiczne.

Realizacja treści poszczególnych kursów związana jest z rozwojem osobowości studenta oraz przygotowaniem do zawodu nauczyciela, np. kurs 6 poświęcony jest problematyce dzieci specjalnej troski, kurs 7 (spotkania z kulturą) – rozwijaniu kultury osobistej i rozumieniu różnorodności kulturowej.

⁵ G.B. Arfwedson, G. Arfwedson, *Didaktik för lärare*, Stockholm 2002.

W czasie studiów obowiązuje co najmniej jedna praca specjalistyczna, ściśle związana z przyszłą działalnością zawodową oraz podnoszenie kwalifikacji z języka szwedzkiego i angielskiego. Kształcenie jest tak zaplanowane, aby rozwijało umiejętności studentów w zakresie opisu, analizy i krytycznej oceny warunków i wymagań związanych z zawodem nauczyciela, jak również samodzielność w wykonywaniu przyszłych zadań zawodowych. Proces studiowania ukierunkowany jest na aktywne poszukiwanie wiedzy i przerobienie materiału naukowego. Student zobowiązany jest do samodzielnego poszukiwania wiadomości, korzystania z aktualnych opracowań naukowych i rozwojowych, co zmusza go do aktywnego korzystania z zasobów bibliotecznych. Studenta obowiązuje również udział w pracach badawczych i rozwojowych.

Nieco odmienny program kształcenia nauczycieli realizuje *Institute of Education* w Sztokholmie, który prowadzi 4-letnie studia z zakresu edukacji wczesnego dzieciństwa i pedagogiki młodzieżowej.

Edukację wczesnego dzieciństwa oraz opiekę nad dzieckiem i uczniem często traktuje się jako dziedziny odrębne, wymagające specyficznych rozwiązań organizacyjnych. Szwecja ma jednak tradycję łączenia tych dwóch dziedzin. Nazwano to szwedzkim modelem *educare*, który jest realizowany w żłobkach, przedszkolach i szkole podstawowej. Program ten ma na uwadze fizyczny, emocjonalny, społeczny, kulturalny, językowy, intelektualny i twórczy rozwój dziecka. Nie jest nastawiony na naukę szkolną, natomiast przewiduje działania edukacyjne, zapewniające dzieciom opiekę, kształcenie oraz dostarczanie wiedzy. Program bazuje na zabawie jako naturalnym mechanizmem rozwoju dziecka, która pozwala mu na doświadczenia i samodzielne zdobywanie wiedzy i umiejętności.

Studia przygotowują studentów do zadań wymagających teoretycznej oraz praktycznej wiedzy o rozwoju i kształceniu dzieci i młodzieży, także w wymiarze międzynarodowym. Studia obejmują przedmioty interdyscyplinarne zajmujące się wspólnymi tematami, a poszczególne przedmioty przelicza się na punkty. Jeden punkt odpowiada jednemu tygodniowi studiów. Stąd rok akademicki obejmujący 2 semestry daje 40 punktów, natomiast całe studia to 160 punktów. Istnieje możliwość zaliczania punktów ze studiów wcześniejszych. Przedmioty mają oznaczenia literowe A, B i C, zależnie od poziomu ich zaawansowania, przy czym litera A oznacza poziom podstawowy, natomiast litera C poziom zaawansowany. Elementy dydaktyki są zintegrowane z treścią poszczególnych przedmiotów i są wykładane przez specjalistów z różnych dziedzin. W ramach tematyki poszczególnych przedmiotów studenci mogą realizować własne zainteresowania. Istnieje możliwość zamiany przedmiotów studiów na adekwatne przedmioty oferowane przez *Stockholm Institute of Education* lub inną uczelnię pod warunkiem, że wybrane przedmioty są zbliżone pod kątem treści oraz profilu zawodowego do przedmiotów oferowanych przez wyżej wymienioną uczelnię.

W ramach studiów, począwszy od 2 semestru, student może wybrać specjalizację (2-15 punktów) w dziedzinie twórczej (muzyka, plastyka, teatr). Student w porozumieniu z opiekunem ustala zakres specjalizacji w ramach praktyki, pracy projektowej oraz pracy w terenie. Udziela się pomocy w zakresie studiów specjalistycznych odbywanych za granicą. Tematyka prac końcowych również może obejmować przedmio-

ty specjalistyczne. Specjalizacja dająca 15 punktów kwalifikuje studenta do nauczania przedmiotu w przedszkolu lub szkole podstawowej. W trakcie całych studiów studenci winni stosować podejście naukowe zarówno do wiedzy teoretycznej, jak i praktycznej. W ten sposób teoria i praktyka integrują się i akcentują: dociekliwość, twórczość oraz otwartość studenta, jego aktywne i systematyczne poszukiwanie wiedzy, krytycyzm badań, refleksyjność i analityczność jego podejścia, dokumentowania doświadczeń oraz ich wyników.

Studia charakteryzują się różnorodnością metod. Studenci często pracują w małych grupach. Stosuje się następujące metody: wykłady specjalistów z różnych dziedzin, ćwiczenia teoretyczne oraz praktyczne, seminaria oraz warsztaty prowadzone przez nauczycieli lub studentów, praca grupowa (problemy rozpatrywane w małych grupach), praca w terenie oraz krótkie wizyty edukacyjne, praktyka pod nadzorem, prace projektowe (małe grupy studentów określają problem badawczy i przeprowadzają badania w tym zakresie, przedstawiając ich wyniki w postaci sprawozdania oraz ustnej obrony, też przy zastosowaniu innych mediów; druga grupa występuje jako przeciwnicy).

Przedstawione programy kształcenia nauczycieli kładą szczególny nacisk na samodzielne zdobywanie wiedzy, poprzez którą student się uczy, rozwija własną osobowość, zdobywa kompetencje do nauczania i komunikowania się. W treściach wyeksponowana jest wiedza poświęcona kulturze, stosunkom międzyludzkim, rozwojowi osobowości twórczej i samodzielnej. Zauważa się brak przesadnej encyklopedycznej wiedzy, która nie ma związku z życiem i edukacją dzieci.

Zakończenie

Dokonując analizy obrazu kształcenia nauczycieli i efektywności edukacyjnej w Polsce i w Szwecji, można zauważyć wyraźne różnice. W Szwecji kształcą się profesjonalistów, nauczycieli refleksyjnych, samodzielnych i odpowiedzialnych. Nauczyciel szwedzki w procesie kształcenia zostaje wyposażony w odpowiednie i wysoko oceniane kompetencje metodyczno-praktyczne, oparte na podstawowej teorii poznawczej rozwoju jednostki. Jest to osoba, która samodzielnie podejmuje decyzje, rozwiązuje problemy wychowawcze, społeczne i stymuluje rozwój osobowości przygotowanej do życia w przyszłości.

Głównym zadaniem studiów jest przygotowanie studenta do zawodu nauczycielskiego, potrafiącego planować, wdrażać, oceniać oraz ulepszać swą pracę z dziećmi a także z dorosłymi. Nauka teoretyczna jest ściśle związana z praktyką. Od studenta wymaga się przejęcia odpowiedzialności za swe studia, w czasie których ma się nauczyć formułować problemy, poszukiwać metod badawczych i praktycznych oraz dokonywać refleksyjnej analizy związków pomiędzy teorią a praktyką. Studia cechują się dywersyfikacją metodologiczną.

Kształcenie w Polsce opiera się na szeroko rozbudowanej wiedzy teoretycznej, często niemającej związku z edukacją dzieci i młodzieży. Wyraźnie uwidacznia się oderwanie teorii od praktyki oraz brak przewartościowania i przeobrażenia w tre-

ściach wynikających z braku analizy procesu zmienności świata. Brak rozwijania świadomości i przygotowania do edukacji jutra i zmieniających się warunków cywilizacyjnych, społecznych i politycznych.

Bibliografia

Arfwedson G.B., Arfwedson G., *Didaktik för lärare*, Stockholm 2002.

Fuglestad O. L., *Pedagogiska proces ser. Empiri – teori – metod*, Lund 1999.

Högsolan, Jönköping – *Utbildnings program 2010/2011, 2011/2012, 2012/2013*.

http://klubue.3lo.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=147:system_edukacji_w_szwecji&catid=7:unia_europejska-article [dostęp: 20 stycznia 2014 r.].

http://pl.wikipedia.org/wiki/O%C5%9Bwiata_w_Szwecji [dostęp: 20 stycznia 2014 r.].

<http://www.akcjadobrapolskaszkola.com/art/2011/07/09/szwecja-edukacja-w-szwecji/> [dostęp: 20 stycznia 2014 r.].

<http://www.edu.edu.pl/porady/edukacja-w-szwecji-czyli-jak-poradzic-sobie-w-kraju-wikingow/5726> [dostęp: 20 stycznia 2014 r.].

Johansson E., *Etik i små barns värld. Om värld och normer bland de yngsta barnen i förskolan*, Göteborg 1999.

Lärarens handbok, Läroplaner Skollag Yrkesetiska Principer FN:s Barnkonvention, Malmö 2012.

Nordin-Hultman E., *Pedagogiska miljöer och barns subjektskapande*, Stockholm 2004.

Pramling-Samuelsson I., Asplund-Carlsson M., *Det lekande lärande barnet i en utvecklingspedagogisk teori*, Stockholm 2003.

Rabczuk W., *Polityka edukacyjna Unii Europejskiej na tle przemian w szkolnictwie krajów członkowskich*, Warszawa 1994.

System edukacji w Szwecji

Słowa kluczowe: *edukacja, kształcenie, system kształcenia, szkoła*

Streszczenie: *Kraje Unii Europejskiej dostrzegają nowe wyzwania edukacyjne, rezerwy tkwiące w potencjale genetycznym ucznia, zmiany zachodzące w świecie, które wymagają kształtowania nowego modelu człowieka. System szwedzki został uznany za efektywny. Taki, który ciągle doskonali metody procesu kształcenia, kładzie nacisk na efekty rozwojowe człowieka. W rozdziale zostały ukazane zadania, cele, organizacja systemu szkolnictwa na różnych szczeblach, ciekawe rozwiązania teoretyczno-praktyczne oraz współczesne tendencje w kształceniu nauczycieli.*

Education system in Sweden

Keywords: *education, educational system, school*

Abstract: *Pedagogues of European Union countries find out some new educational challenges: reserves embedded in child's genetic potential and changes going on in the world; ones that demand shaping a new model of human being. Swedish system is considered as an efficient; one that still perfects the methods of educational process and emphasizes effects of the child's development. The paper includes description of tasks, purposes and organization of the school system on various levels as well as interesting theoretical and practical solutions and contemporary trends in teacher's training.*